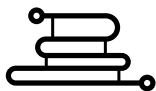

Biblioteka
JANUS

TIM press

Biblioteka

JANUS

FRÉDÉRIC LENOIR

Filozofija želje

Življati u bljeskovima

Naslov izvornika

Le désir, une philosophie

Vivre aux éclats

© EDITIONS FLAMMARION, PARIS, 2022

© za hrvatsko izdanje:

TIM press d.o.o., Zagreb

tim.press@tim-press.hr

www.tim-press.hr

Sva prava pridržana

ISBN 978-953-369-048-3

Ova knjiga je objavljena uz potporu Programa pomoći izdavaštvu "A.G. Matoš" koju dodjeljuje Francuski institut u Hrvatskoj.

Frédéric Lenoir

FILOZOFIJA ŽELJE

Živjeti u bljeskovima

S francuskoga prevela
Dubravka Celebrini

Zagreb, 2024.

Uvod	7
------	---

PRVI DIO

Neutaživa žeđ

1. Platon i želja kao nedostatak	19
2. Mozak zvan želja	27
3. Mimikrijska želja	35
4. Zavist	41
5. Konzumerizam i manipulacija željom	47
6. Otuđena <i>Palčica</i>	55
7. Seksualna želja	63

DRUGI DIO

Kontrola želje

1. Aristotel i Epikur: mudrost umjerenosti	77
2. Stoicizam i budizam: osloboditi se želje	85
3. Religijski zakon	91
4. Prema sretnoj skromnosti	99

TREĆI DIO

Živjeti u bljeskovima

1. Spinoza i želja kao snaga	111
2. Nietzsche i „velika želja“	119
3. Njegovati životni elan i osjećati se u potpunosti živim	127
4. Tri dimenzije ljubavi kao želje	143
5. Mistici želje	153
6. Usuditi se željeti i preusmjeriti svoj život	163
Zaključak	175
O autoru	185

Jao onome tko nema više ništa za poželjeti!

JEAN-JACQUES ROUSSEAU

Uvod

„Svaka me želja obogatila više od uvijek lažnog posjedovanja samog predmeta želje.“

ANDRÉ GIDE (20. STOLJEĆE)

„Želja je sama bit čovjeka“, napisao je filozof Baruch Spinoza u 17. stoljeću. Po svom beskonačnom karakteru, ona je možda ono što nas navlastito karakterizira, ali je nadasve pokretač naših života. Kakav bi bio život bez želja? Njihova raznolikost i intenzitet potiču nas na djelovanje i daju nam osjećaj da smo u potpunosti živi. Odsutnost želje – a depresija je njezin moderni simptom – znak je slabljenja naše životne snage. U isto vrijeme, želja nas može dovesti do razorne ili obmanjujuće strasti, do trajnog nezadovoljstva, do mržnje i frustracije nastalih iz zavisti ili pohlepe, ili pak do svakojakih ovisnosti zbog kojih ostajemo bez unutarnje slobode.

Posljednji film Luisa Buñuela vrlo je zgodno naslovljen *Taj mračni predmet želje*. Mogli bismo isto tako reći „taj mračni subjekt želje“, toliko taj pojam, bogat i složen, izmiče našem razumijevanju. Što razlikuje želju od potrebe? Kakva je narav želje? Kako saznati je li neka želja dobra ili nije? Kako prihvatiti najosobnije želje i više ne oponašati želje drugih? Kako izbjeći trajno nezadovoljstvo te svoje

želje izraziti ispravno, tako da osjetimo duboku radost? To je namjera ove knjige: s filozofskog gledišta rasvijetliti pojam želje i ponuditi priručnik za učenje o želji, toj tako moćnoj snazi koja pokreće naše tijelo, srce i duh... u dobrom i u lošem smislu. Jer, naime, većina naše sreće, ali i većina naše nesreće također, dolazi iz zadovoljenja želja! Ako je tako, kako izbjeći zlo i stremiti dobru? Možemo li naučiti kako željeti i kako dobro usmjeriti svoje želje?

Otuđujuće želje i oslobađajuće želje

Najnovija znanstvena istraživanja pokazala su da naš prednji mozak, strijatum, daje poticaj temeljnim željama za hranjenjem, seksom, društvenim potvrđivanjem i informiranjem. Također su pokazala da on ne postavlja granice tom traženju koje se nagrađuje kemijskom supstancijom užitka: dopaminom. Ljudsko je biće dakle podređeno svome strijatumu, a pokreću ga neograničena žeđ primarnih želja i užitak koji mu pružaju. Neki drugi suvremeni istraživači, poput antropologa Renéa Girarda, također su pokazali da je ljudska želja u osnovi mimikrijska – mi želimo ono što drugi žele – i da je socijalna usporedba središte naše motivacije. Te su tvrdnje samo potvrdile ono što su antički filozofi s istoka i sa zapada savršeno primijetili: želja igra bitnu ulogu u našim životima, a naša sreća kao i naša nesreća ovise o tome kako njome vladamo. Ljudsko biće mora naučiti kako upravljati svojim željama: to je temelj obrazovanja i civilizacije. Polazeći od te jednostužne tvrdnje, ističe se nekoliko putova za kontrolu želja: put religijskog zakona, koji je dugo prevladavao i čiji snažan utjecaj ne jenjava;

put grčke filozofije i mudroslovnih struja s istoka, koje se oslanjaju na razum u namjeri da želje uredе, ograniče i katkada ponište; i konačno, put što ga je razvio Spinoza, koji ponajprije predlaže pravilno preusmjeravanje želja, ne namjeravajući pritom umanjiti željnu snagu ljudskog bića, koja se shvaća kao pravi pokretač života. Želja se više ne doživljava kao nedostatak ili problem, nego kao snaga koju valja pravilno usmjeriti. Ne treba je, dakle, nipošto umanjivati, a još manje ukloniti, nego je treba prosvijetliti i njegovati te tako s „podložnosti afektima“ prijeći na snagu unutarnje slobode.

Upravo mi se ovaj posljednji put čini najpogodnijim, ali isto tako i najprimjerenijim potrebama naše epohe. Iscrpljeni nakon tri godine pandemije, tjeskobni zbog posljedica klimatskih promjena, rata u Ukrajini i pada kupovne moći, razočarani politikom i obuzeti nepovjerenjem u institucije, mnogi naši suvremenici se, naime, osjećaju slabo i ranjivo na moralnom i psihičkom planu. Posljedično, došlo je do opadanja onoga što je filozof Henri Bergson nazivao „životnim elanom“ i do smanjenja naše željne snage koje može zahvatiti sva područja života: profesionalno, ljubavno, seksualno, intelektualno itd. Osjećamo se manje živima, manjim intenzitetom uživamo u životu, a tuga često pobijedi radost. Neke to navodi da se zapitaju i svoj život pokušaju usmjeriti prema drugim vrijednostima umjesto konzumerizma i društvenog potvrđivanja, da mu daju više smisla, da žive skromnije. Tako se mnogi mladi ljudi pokušavaju odmaknuti od vladajućeg obrasca, posebice na profesionalnom, ali i na seksualnom planu, ako on ne odgovara njihovim dubokim željama, koje su više okrenute prema biti i prema kvaliteti života nego prema posjedovanju i prema uspjehu. Ali na

paradoksalan način – a to vrijedi za sve krize u životu i ne datira od danas – opadanje životnog elana i želje očituje se i u pretjerivanju u posve materijalnim željama, mogli bismo reći i u pohlepi, koja se javlja kao kompenzacija za takav oblik potištenosti: konzumiramo kako bismo si dali male doze užitka. Konzumerizam može poprimiti razne oblike: kompulzivno kupovanje, ovisnost o seksu, kockanju, društvenim mrežama, pretjerana potreba za društvenim potvrđivanjem itd. Naše snažne želje i velike radosti pretvaraju se tako u male zavisti i isprazne užitke. Mi gdje kad postajemo robovi te zavisti i tih užitaka, iako oni nikada neće utažiti našu duboku žeđ. Uvjeren sam da ćemo ponovno naći slobodu i pravu radost samo ako budemo njegovali životni elan, buđenjem najosobnijih želja i njihovim usmjeravanjem prema predmetima od kojih rastemo, koji daju smisao našem životu, koji nam omogućuju da se u potpunosti ostvarimo u skladu s našom jedinstvenom prirodom. Ali budući da je univerzum želja širok i složen, počnimo s tim da ga pokušamo definirati i da se zapitamo o njegovoj naravi.

Što je želja?

Antički filozofi slažu se, s jedne strane, u tome da želju definiraju kao „težnju k nečemu dobrom“ (odnosno onome što smatramo dobrim za nas). Prema Ciceronovim riječima, „želja se upućuje, očarana i rasplamsala, prema onome što se čini dobrim“*. S druge strane, poistovjećuju je s „porivom“ (u širem smislu riječi), kao kretnju koja

---

* Ciceron, *Tusculanes*, IV, Les Belles Lettres, 1930.

se sastoji u tome da učinimo napor i približimo se nečemu dobrom što nas privlači. Odbojnost, nasuprot tome, označuje kretnju koja nas navodi da se udaljimo od onoga što doživljavamo kao loše. Iako se katkada naizgled može pomiješati s instinktom ili potrebom, ljudska želja u sebi istodobno sadrži imaginativni i svjesni dio, što je čini mnogo složenijom. Nije isto osjetiti potrebu da se nahranimo (osjećaj gladi) i poželjeti neko određeno jelo, koje u nama budi sretna sjećanja, u prostoru koji volimo, s nekoliko dobrih prijatelja. Jednako dobro to vidimo kroz seksualnu želju koju ne možemo svesti na instinkt za opstankom vrste ili na puko zadovoljenje fiziološke potrebe. Psihoanaliza je izvrsno pokazala da je želja, prije nego što se fiksira na neki predmet, uklopljena u složenu i kreativnu dinamiku (emocija, fantazmi, projekcija, transfera itd.). Upravo zato je Gaston Bachelard napisao da je „čovjek kreacija želje, a ne kreacija potrebe“*.

Možemo primijetiti krajnju raznolikost želja kod čovjeka, ali također možemo odrediti i nekoliko glavnih kategorija. Platon uspostavlja razliku između potrage za osjetilnim dobrom i potrage za racionalnim dobrom, gdje ono prvo donosi tjelesni užitak, dok ono drugo donosi duhovno zadovoljstvo. Aristotel pak ističe da traženo dobro može biti realno ili iluzorno: „Stoga ono što uvijek pokreće je želja, a ona je dobra ili prividno dobra.“** Spinoza ističe svjesni karakter želje, koju definira kao „poriv sa svijješću o njemu“***. Polazeći od te duge filozofske tradicije, već bismo mogli dati definiciju želje kao

* Gaston Bachelard, *Psychanalyse du feu*, Gallimard, 1938.

** Aristotel, *O duši*, III, Naprijed, Zagreb, 1987., preveo Milivoj Sironić, str. 88.

*** Baruch Spinoza, *Etika*, III, „Definicija strasti“, I, Demetra, Zagreb, 2000., preveo Ozren Žunec, str. 193.

svijesti o porivu koji nas pokreće prema nekom stvarnom ili prividnom dobru, bilo da je osjetilne ili intelektualne naravi. Glavno pitanje koje se odmah postavlja jest da saznamo što izaziva želju. Kakva je duboka narav ljudske želje?

Riječ „želja“ (*desir*) dolazi od latinskog glagola *desiderare*, nastalog od *sidus, sideris*, što označava zvijezdu ili sazviježđe. Postoje dvije radikalno suprotne interpretacije ove etimologije. *Desiderare* možemo protumačiti kao „prestati promatrati zvijezdu“, što podrazumijeva gubitak, nedostatak, „izgubljenost“. Mornar koji više ne gleda zvijezde može se izgubiti na moru. Čovjek koji više ne promatra nebeske stvari može se izgubiti u čarima zemaljskih. Nasuprot tome, *desiderare* možemo shvatiti kao ono što nas oslobađa od činjenice da smo zaprepašteni (*siderare*), jer Latini su *sideratio* tradicionalno shvaćali kao trpljenje nekoga zlokobnog djelovanja zvijezda. U francuskom je sačuvano to daleko značenje jer se kaže da smo „*sidérés*“ („zaprepašteni“) nakon nekog udara ili kušnje: nepomični smo, bez reakcije, lišeni slobodnog djelovanja. Ali ono što će nas vratiti u pokret je *de-sidere*, želja. Želja se tako shvaća kao pokretač djelovanja, kao vitalna snaga koja nas oslobađa zaprepaštenosti, kakav god joj bio uzrok.

Jako je zanimljivo da to dvostruko značenje nalazimo diljem zapadne filozofske tradicije. S jedne strane, naime, želja se shvaća kao nedostatak te se najviše ističe njezin negativni karakter. S druge strane shvaća se kao snaga i kao glavni pokretač u našem životu. Većina antičkih filozofa gledala je na želju iz kuta nedostatka i više su je promatrali kao problem nego kao pitanje: to je potraga za zadovoljstvom koje, čim se utaži, odmah ponovno nastaje u istom obliku ili u obliku nekog drugog

za hranjenjem i da je moralno neodređen (krvnik uživa u mučenju žrtve), Aristotel nadalje tvrdi da užitak ne može biti jedini vodič u životu. Razum nas vodi i da razlikujemo užitke, da ih kontroliramo i da vodimo krepostan život, koji je izvor sreće. Aristotel vrlinu definira kao „zlatnu sredinu“ između dvaju ekstrema, koji su pak mane. Na primjer, hrabrost je zlatna sredina između kukavičluka i nepromišljenosti. Umjerenost predstavlja zlatnu sredinu između proždrljivosti i askeze. Velikodušnost je zlatna sredina između škrtosti i rasipnosti itd. Put zlatne sredine utemeljuje dakle etiku umjerenosti: onaj tko namjerava dobro upravljati svojim životom težeći dobru mora naučiti izbjegavati pretjerivanja, uključujući pretjerivanje u asketskom životu i odbijanju užitaka za što se zalažu neki atenski filozofi, Aristotelovi suvremenici, poput Speusipa, Platonova nećaka. Aristotel nadalje ističe da vrlinu razvijamo i jačamo praksom. Kao što kovanjem postajemo kovači, objašnjava on, prakticirajući krepost postajemo kreposni. Konkretno, postajemo hrabri provodeći hrabra djela, pravedni provodeći pravedna djela, umjereni provodeći umjereni djela, ponizni provodeći ponizna djela itd. Svako malo kreposno djelo pomaže nam da jačamo i tako postupno stvara naviku, sloj duše, koji u nama ukorjenjuje vrlinu. Da bismo to postigli, oslanjamo se na racionalnu vrlinu, na praktičnu mudrost (*phronêsis*), koja nam pomaže razlučiti ono što je dobro i omogućuje nam da dobrovoljno izaberemo postati kreposni kako bismo dospjeli do sreće i na ispravan način djelovali unutar zajednice. Dok je, kao što smo vidjeli, većina ljudi razapeta između suprotstavljenih želja, to nije slučaj kod kreposnog čovjeka, kod kojeg su sve želje usklađene s onim što razum smatra dobrim. Za Aristotela dakle nema

sretnog života i moralnog života bez razuma, ali jednako tako ni bez želja, jer će naša željna duša potaknuti razum da se pokrene i našu volju kako bi mu dala snage da teži prema dobru.

Epikur: snaga umjerenosti

Nekoliko desetljeća poslije, 306. prije naše ere, jedan drugi filozof, Epikur, osnovao je s 35 godina novu školu u Ateni: Vrt. Na metafizičkom polju, Epikur je potpuna suprotnost Aristotelu: on ne vjeruje u postojanje božanskog načela i u besmrtnost duše te preuzima od Demokrita materijalističku koncepciju stvarnosti koja je u potpunosti sastavljena od nedjeljivih atoma. No s druge strane, Epikur razvija etičku filozofiju koja teži sreći, koja je u mnogo vidova vrlo bliska Aristotelovoj, također zasnovanu na užitku i umjerenosti u njemu.

Epikur počinje vrlo pragmatičnim pitanjem: „Vezano za svaki užitak, treba si postaviti ovo pitanje: kakva će korist za mene proizići ako ga zadovoljim i što će se dogoditi ako ga ne zadovoljim?“* U terapijskom smislu, atenski filozof uspostavlja razliku između nekoliko vrsta želja. Najprije postoje prirodne i nužne želje (koje možemo poistovjetiti s potrebama): jesti, piti, odijevati se, imati krov nad glavom itd. Zatim dolaze prirodne i ne nužne želje, poput gurmanske kuhinje, lijepe odjeće, udobnog stanovanja itd. Na kraju su želje koje nisu ni prirodne ni nužne a mogli bismo ih okarakterizirati kao nepotrebne: luksuz, počasti, moć, ugled itd. Epikur tvrdi da je

---

* Epikur, *Sentences vaticanes*, 71.

dovoljno zadovoljavati prirodne i nužne želje da bismo bili sretni. Prirodne i ne nužne želje mogu se zadovoljavati, ali odvojeno, i treba izbjegavati ostvarivanje želja koje nisu prirodne, poput slave i bogatstva, koje je teško postići i koje dovode do briga i frustracija. A Epikur se oduševljava: „Budimo zahvalni blaženoj prirodi koja je učinila da nužne stvari bude lako dosegnuti, a da teške stvari ne budu nužne!“*

Postoji trajan nesporazum oko Epikura i njegove etičke filozofije, koju mnogi poistovjećuju sa životom koji se temelji na potrazi za što je moguće brojnijim i intenzivnijim osjetilnim užicima. To pogrešno tumačenje traje od Epikurova života: proširili su ga njegovi protivnici koji su ga nastojali diskreditirati tvrdeći da je njegov vrt mjesto neobuzdanih osjetila. Potpuno pogrešno! Epikur je volio filozofirati u svom čuvenom vrtu, u društvu nekolicine prijatelja i učenika, uz jednostavan, ali ukusan objed. On se u osnovi zalaže za kvalitetu u svemu – za kvalitetne prijateljske odnose, za kvalitetnu hranu i piće, za kvalitetan život – a ne za kvantitetu. Treba tražiti užitak, ali jednostavan, dostupan i kvalitetan užitak.

Za Epikura je dakle najviši kriterij korisnost želje u odnosu na dobro, užitak, i na najviše dobro, sreću, odnosno duboki i trajni užitak, što nas vodi do razlikovanja užitaka pomoću razuma: „Užitak je načelo i cilj blaženog života, piše on. Iz tog razloga, mi ne biramo svaki užitak. Događa se da ostavimo po strani mnoge užitke, ako će iz njih za nas proizići više neugodnosti.“** Poput Aristotela, tvrdi da nam praktična mudrost (*phronêsis*) tako pomaže razlikovati želje koje je dobro slijediti od onih koje

* Epikur, „Fragment 469“, u H. Usener, *Epicurea*, Leipzig, Teubner, 1887.

** Epikur, *Lettre à Ménécée*, 129.

manje žara, iz istih razloga (volja koja se okreće protiv života) i brine se zbog skretanja europske kulture „prema novom budizmu! Prema europskom budizmu! Prema nihilizmu!“*

Radikalna kritika asketskih tradicija koje teže umanjivanju želje za Nietzschea međutim ne znači da se treba prepustiti svakoj želji. On priznaje da nas nagoni, želje i strasti mogu uniziti, ali tada ih je potrebno, kao što je objasnio, produhoviti, uljepšati, uzdići razumom i plemenitijim afektima (ljubav, radost, zahvalnost), na način vrlo sličan onome koji predlaže Spinoza. On se dakle zalaže za transmutaciju, za alkemiju želje.

Skućene želje „posljednjeg čovjeka“

Nietzsche „nihilističkima“ smatra sve morale koji negiraju svijet i život, istaknuvši među njima dva glavna oblika: moral u religijama koje osuđuju ovaj svijet, u odnosu na „drugi svijet“, transcendentni svijet koji ne postoji. A zatim moral osoba koje, iako se ne znaju oduprijeti svojim nagonima, žele živjeti suzdržano, tražeći samo sigurnost, te se žale na život čim se u njemu pojavi neka prepreka ili kušnja. Ti pojedinci s „resantimanom“ teže očuvanju zdravlja kao najvišem cilju. Oni preživljavaju više nego što žive. Više vole sitne užitke od velikih radosti. Ne priznaju smrt i ograničavaju svoje želje kako ne bi preuzeli nikakav rizik i kako bi izbjegli bilo kakvu patnju. U svom remek-djelu *Tako je govorio Zaratustra*, Nietzsche suprotstavlja lik „nadčovjeka“, koji u potpunosti potvrđuje svoju volju za

* Friedrich Nietzsche, *Uz genealogiju morala*, AGM, Zagreb, 2004., preveo Mario Kopic.

moć, liku „posljednjeg čovjeka“ (*der letzte Mensch*), koji predstavlja pasivno stanje nihilizma, u kojem čovjek više neće željeti ništa osim zdravlja, blagostanja i sigurnosti te će se veseliti zbog nedostatka ambicije. Nakon što je ustvrdio da svjetina ne želi slušati o nadčovjeku, Zaratustra joj pokaže najprezreniji lik posljednjeg čovjeka kojem ona teži: „Vrijeme je da čovjek sebi odredi svrhu. Vrijeme je da čovjek posadi klicu svoje najviše nade. Još je njegovo tlo za to dovoljno bogato. A to će tlo postati jednom siromašno i šturo i iz njega neće moći više izrasti visoko stablo. Jao! Dolazi vrijeme u kojem čovjek neće više bacati strijelu svoje čežnje preko čovjeka i kad tetiva njegova luka neće više znati zabrujati! I kažem vam: mora čovjek u sebi nositi kaos, da bi mogao roditi treperavu zvijezdu. I kažem vam: u vama još postoji kaos. Jao! Dolazi vrijeme u kojem čovjek neće više rađati zvijezde. Jao! Dolazi vrijeme najprezrenijeg čovjeka, koji ne može više sam sebe prezirati. Evo! Pokazujem vam posljednjeg čovjeka.“ A svjetina mu odgovara: „Učini nas tim posljednjim ljudima! A mi ti poklanjamo nadčovjeka!“*

Posljednji čovjek je čovjek s resantimanom i negacijom života (budući da od njega hoće sačuvati samo ono ugodno i udobno). Ne zna ni stvarati, ni voljeti, ni željeti, iako nije uvijek svjestan toga, jer vjeruje da voli život budući da obožava zdravlje i zna dozirati male pomoćne užitke kao što su hrana i seksualnost: „Imat će svoj sitni užitak danju i svoj sitni užitak noću; ali poštivat će zdravlje.“** Taj skućeni čovjek koji ne teži uzdizanju i koji odbija svaki oblik patnje što ga život može prirediti, tipičan je moderni

* Friedrich Nietzsche, *Tako je govorio Zaratustra*, Mladost, Zagreb, 1983., str. 13–15, preveo Danko Grlić.

** Ibid.

zapadni čovjek koji je zamijenio onog drugog čovjeka s resantimanom, religioznog čovjeka. Religijski nihilizam koji je odbacivao svijet, želju i život u ime drugog svijeta, zamijenio je dakle novi oblik nihilizma, koji sada odbacuje život i veliku želju u ime zdravlja i sigurnosti.

„Velika želja“ nadčovjeka

Nasuprot tome, Nietzscheov nadčovjek predstavlja čovjeka koji u potpunosti prihvaća život i koji ne pokušava pod svaku cijenu pobjeći od smrti. On je potpuno afirmativan i kaže „veliko sveto da“ životu, jer ga voli onakvoga kakav jest, a ne onakvoga kakav bi htio da bude. Nietzsche nas dakle istodobno poziva da potvrdimo svoju volju za moć, da u potpunosti želimo, da prevladamo sebe, da razvijamo svoju kreativnost, ali i da prihvatimo svijet i život. Zato kao moto uzima tipično stoičku formulaciju: *Amor fati* („voli svoju sudbinu“). Po uzoru na stoike, više se ne radi o borbi protiv sudbine, protiv događaja koji ne ovise o nama i koje ne možemo promijeniti, nego ih trebamo htjeti. I ne samo da ih trebamo htjeti u ovom životu, nego trebamo biti u stanju htjeti ih beskonačno mnogo puta, zamišljajući njihovo „vječno potvrđivanje“. U tom smislu će Nietzsche u svojoj posljednjoj knjizi, *Ecce homo*, napisati: „Nikada nisam imao nikakvu želju.“ Filozof tako potvrđuje da u svom životu nije utvrdio nikakav napor kojim bi se usprotivio sudbini. Znao je prihvatiti kao nužne i poželjne sve događaje iz svoje sudbine, počevši s lošim zdravljem. Također je znao kontrolirati nagone i strasti.

* Friedrich Nietzsche, *Radosna znanost*, 341., Demetra, Zagreb, 2003., str. 176, preveo Davor Ljubimir.

teškoj četrnaest kilograma i u svom srcu, naravno da sam osjećala zebnju pred tom novom i golemom nepoznanicom, ali istodobno sam se osjećala mirno, lagano i slobodno. Ponovno sam disala! Iz goleme nepoznanice koja se preda mnom pružala, do mene je dopirao novi dah. Inicijacijsko putovanje moglo je započeti.

Na raznim putovanjima, ponovno sam se povezala s prirodom: velikom, lijepom, pametnom. Našla bih se u susretu s drugim: Peruancem, Ekvadorcem, Urugvajcem ili hodočasnikom; prolazeći pored prijatelja ili ljubavnika, imala sam vremena oslušivati razliku, dubinu svakoga od njih neovisno o izgledu, primjećivala sam i ono najbolje i ono najgore. Oduševljavala sam se, plakala sam, katkada od radosti, katkada iz zahvalnosti, katkada od bijesa, katkada od tuge. Suočivši se sa sobom, dala sam si vremena poslušati sebe, posvetila sam vrijeme onome što volim, razmišljanju, crtanju, čitanju filozofije, glazbi, plesu, pisanju; ojačala sam svoju neovisnost i dopustila sam si pokazati svoja nova lica. Naučila sam slušati svoje tijelo, svoje srce i dragi nestašni ego. Otkrila sam ono najbolje i naučila prolaziti kroz svoje skrivene sjene. Malo-pomalo, daleko od uvjetovanja i koncepcijskih kaveza u kojima sam se osjećala trajno zatvorenom, u dodiru s novim odabranim iskustvima, uspjela sam istražiti i otkriti nova lica svoga ja, steći nove vještine, rasti u novim područjima i pronaći radost postojanja. Pronašla sam sreću donoseći nove, slobodne i ciljane odluke, osjećajući kako rastem, pokazujući sve svoje karakterne crte, katkada međusobno oprečne, svoju dihotomiju, snagu i slabost. Obogaćena iskustvom u nepoznatim zemljama, shvatila sam da je život poput puta Svetog Jakova iz Compostele: na njemu uvijek učimo o sebi, susrećemo ljude zbog kojih rastemo,

koji nas podupiru dok su drugi samo u prolazu, obvezno proživljavamo teške trenutke u kojima treba pokrenuti vlastite resurse; nije dobro čekati da napredujemo (i preobrazimo se) nego treba odlučiti i potaknuti kretanje; i na kraju, treba odabrati smjer kojim ćemo ići, podešavati ga ako je potrebno, ali uvijek ga se držati. Iako danas znam da još uvijek nisam potpuno dovršena inačica sebe, inačica koja isijava veliko tajanstveno ja, znam da sam na dobrom putu i mnogo radosnija nego prije!“

Zaključak

Nešto sudimo kao dobro, jer za tim žudimo.

BARUCH SPINOZA (17. STOLJEĆE)

Knjigu sam započeo podsjećajući na nužnost želje: bez želje, nijedan život nije vrijedan življenja. Put koji smo prešli omogućio nam je da vidimo kako postoje dva glavna ključa za razumijevanje ljudske želje. Želje kao nedostatka, što je istaknuo Platon, a preuzela većina mudroslovnih škola u antičkom svijetu i potvrdila neuroznanost; i želje kao snage, kakvu je zacrtao Aristotel da bi je potom savršeno objasnili Spinoza, pa zatim Nietzsche, Bergson i Jung. S moje točke gledanja, i Platon i Spinoza imaju pravo. S pravom ističu dvije dimenzije ljudske želje koje smo svi iskusili: želje kao nedostatka, koja nam donosi zadovoljstvo i koja nas može potaknuti da se poželimo popraviti, ali nas također može dovesti do pohlepe i trajnog nezadovoljstva; i želje kao snage, koja nas uzdiže do savršene radosti, ali nas isto tako može dovesti do nekog oblika dominacije i do pretjerivanja (*hibris*, kod Grka) ako nije pod kontrolom razuma. Naš život se vrlo često kreće između njih te nema sumnje da je, ako težimo mirnoći i radosti, neophodno naučiti kako prepoznati i dobro usmjeriti svoje želje. Ali način na koji usmjeravamo svoje